

**Uşak Üniversitesi Fen ve Doğa
Bilimleri Dergisi**
Usak University Journal of Science and Natural Sciences

<http://dergipark.gov.tr/usufedbid>

Derleme makalesi

Avrupa Birliği Uyum Süreci Kapsamında Türkiye’de Hayvancılık Faaliyetleri ve Hayvancılıkla İlgili Politikaların Değerlendirilmesi

Yüksel Akın*, Nuray Şahinler

Zootekni Bölümü, Ziraat ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Uşak Üniversitesi, Uşak, Türkiye

Geliş: 4 Aralık 2019

Kabul: 9 Haziran 2020 / Received: 4 December 2019

Accepted: 9 June 2020

Abstract

In Turkey, continuous policies and reforms have been carried out with the aim of developing animal husbandry, which is an important branch of agriculture, and for this purpose, Turkey has tried to harmonize its agricultural activities with the European Union through the negotiations and agreements it has made. In this study, the reforms made in the agricultural sector of our country from the Republican period to the present day and our country's animal husbandry; legal regulations, agricultural insurance, animal husbandry supports, research on agricultural statistics within the framework of the EU treaties were compiled. In the light of this information, it is aimed to identify the problems of the animal husbandry sector of our country and to give information about the solutions that can be applied to these problems. As a result of this compilation; it has been understood that it is necessary to encourage the young population of our country for animal husbandry, allocate more budget for animal husbandry activities, protect and improve our domestic gene resources, control informal animal movements for the development of our animal husbandry.

Keywords: *European Union, animal husbandry sector, animal husbandry, animal husbandry policies.*

Özet

Türkiye’de; tarımın önemli bir kolu olan hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla sürekli politikalar ve reformlar gerçekleştirilmiş, bu amaçla Türkiye AB’ye üyeliği sürecinde tarımsal faaliyetlerini yapmış olduğu müzakere ve antlaşmalarla uyumlu hale getirmeye çalışmıştır. Bu çalışmada; ülkemiz tarım sektöründe cumhuriyet döneminden günümüze kadar yapılan reformlar ve AB antlaşmaları çerçevesinde ülkemiz hayvancılığında gerçekleştirilen; yasal düzenlemeler, tarım sigortaları, hayvancılık desteklemeleri, tarım istatistikleri hakkında yapılan araştırmalar derlenmiştir. Bu bilgiler ışığında ülkemiz hayvancılık sektörünün sorunlarının tespit edilmesi ve bu sorunlara uygulanabilecek çözüm önerileri hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Bu derleme sonucunda, hayvancılığımızın gelişmesi için; sahip olduğu genç nüfusun hayvancılığa özendirilmesi, hayvancılık faaliyetlerine daha fazla bütçe ayrılması, yerli gen kaynaklarımızın korunması ve ıslah edilmesi, kayıt dışı hayvan hareketlerinin kontrol edilmesinin gerektiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, hayvancılık sektörü, hayvancılık, hayvancılık politikaları.*

©2020 Usak University all rights reserved.

*Corresponding author:

E-mail: yuksel.akin@usak.edu.tr

1. Giriş

Günümüzde tarım deyince akla sadece toprağın işlenmesi ve bunun sonucunda elde edilen ürünlerin tekrar üretim sürecine dâhil edilmesi gelmektedir. Tarım; bitkisel üretimin yanı sıra hayvancılık, ormancılık ve su ürünlerini de içine alan çok yönlü üretim faaliyetleri olarak açıklanmakta olup, daha geniş bir ifadeyle ise; topluma besin maddeleri ile hammadde sağlamak amacıyla, bitkisel ve hayvansal varlıkların, biyolojik olarak üretim yeteneklerini planlı ve yönlendirilmiş bir kullanılması olarak tanımlanmıştır [1–2]. Tarım sektörü, çeşitli besin maddelerini üreten, bu maddeleri işleyerek besin maddelerini çeşitlendiren, bireylerin de bu maddelere olan ihtiyacını karşılayan dolayısı ile toplumların sağlığı ve kalkınması üzerinde önemli etkiye sahip bir sektör olarak açıklanmıştır [3]. Sınırlı doğal kaynakların etkin bir şekilde kullanılması amacıyla tarımsal faaliyetlerde birtakım değişiklikler yapılması zorunlu hale gelmiştir. Mevcut doğal kaynakların kontrolsüz bir şekilde tüketilmesinin önüne geçebilmek ve tarım sektörünün niteliğinin artırabilmek için ülkemizde yasal düzenlemeler ve bazı örgütlenme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

Ülkemiz tarımının geliştirilebilmesi amacıyla yapılan bu girişimler özellikle AB uyum süreci kapsamında hız kazanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, her ne kadar sanayi sektöründe yapılan atılımlar ön plana çıksa da tarım sektörünün önemini koruduğu görülmüştür. Cumhuriyetten sonraki ilk on yıllık dönemde ve 1930'lardan sonra ülkemizde, tarımsal faaliyetlerin desteklenmesi amacıyla Tarım Kredi ve Satış Kooperatifleri, Zirai Kombinaları gibi kurumların hayata geçirilmesi için önemli adımlar atılmıştır. Bu girişimleri sonraki dönemlerde (1940'ların ortalarında) Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 1960'larda 5 yıllık kalkınma planları kapsamında çiftçileri destekleme amaçlı yasal düzenlemeler takip etmiştir. Tarım sektörümüzde, bu süreçte üretim artışı az da olsa hızlanmış, ancak uygulanan tarımsal politikalarla hedefleri tutturma noktasında başarıya ulaşamamıştır. [3–4]. Tarım sektörünün, Türkiye'de milli gelirin oluşumundaki nispi payı yıllar itibari ile geriliyor olmasına rağmen, sanayi sektörüne sağladığı girdi, genel istihdam, dış ticarete katkısı ve hizmet sektörü için yarattığı etki dikkate alındığında, Türkiye ekonomisindeki yeri ve öneminin büyük olduğu belirtilmiştir [5]. Günümüzde de özellikle tarım sektörünün üretilen ürüne göre mevsimsel işçi istihdamı sağlama ve işsizliğin azaltılmasında (aile işletmelerinde çalışan tarım işçilerinin kayıt dışı olduğu düşünülürse) önemli etkisi bulunmaktadır.

2000'li yıllara gelindiğinde Uluslararası Para Fonu (IMF) ile imzalanan anlaşmalar sonucunda tarımsal politikalarda önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Tarımsal politikalarda uygulanmakta olan mevcut desteklemeler yerine Dünya Bankası'nın önerdiği küçük üreticiyi koruma endeksli araziye dayalı Doğrudan Gelir Desteği Sistemine geçilmiştir. Hububat, tütün ve şeker pancarı gibi ürünlerin fiyatlarını dünya fiyatları ile uyumlu hale getirilmesi ve zaman içinde destekleme alımlarının kaldırılması gibi girişimlerde bulunulmuştur. Bu gelişmelerin paralelinde hükümetin çiftçilere verdiği kredi sübvansiyonunu aşamalı olarak kaldırması da yapılan diğer değişiklikler olarak karşımıza çıkmaktadır [6]. Aynı zamanda; Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) ve Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası'nın (TCZB) yeniden yapılandırılması, Türkiye Zirai Donatım Kurumu (TZDK), İstanbul Gübre Sanayi A.Ş. (İGSAS), Türkiye Gübre Sanayi A.Ş. (TÜGSAS), Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TŞFAŞ), Çaykur ve Tekel'in özelleştirilmesi gibi birçok kurumsal yapıların oluşturulması ve mevcut kurumların yapısıyla ilgili düzenlemeler de yine bu dönemde gerçekleştirilmiştir [6].

Yapılan derlemeyle; ülkemiz hayvancılık sektörünün gelişimi, AB uyum sürecinde atılan adımlar ile ülkemiz hayvancılığının temel sorunları hakkında bilgi verilmesi ve bu sorunlara dair muhtemel çözüm önerilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. AB Uyum Süreci ve Türkiye-AB Tarım İlişkileri

AB üyesi ülkelerinde tarım politikalarının gerek ekonomik gerek siyasi anlamda ortak bir çerçevede yönetilmesi amacıyla Ortak Tarım Politikasının (OTP) oluşturulması gündeme gelmiş ve yapılan müzakereler neticesinde AB'nin ilk ortak politikası olma özelliği taşıyan OTP'nin üye ülkelerce kabul edildiği ve bu politika çerçevesinde tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesi kararları alındığı açıklanmıştır [7]. Bu politikanın; AB çapında tarımı korumak için çiftçi gelirlerini, çıktıları ve fiyatları etkileyerek kırsalda yaşayan ve geçimini tarımla sağlayan nüfusu korumaya yönelik sübvansiyonları içerdiği belirtilmiştir [8]. AB'nin yasal ve kurumsal temelleri zaman içerisinde sürekli değişim göstermiş ve birçok anlaşmalara imza atılmıştır. Günümüzde ise 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması bu bağlamda en sonuncusu olmuştur [8]. Türkiye ile AB arasındaki ortaklığın ve tarım alanındaki ilişkilerin, "12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile çeşitli tarihlerde kabul edilen Ortaklık Konseyi Kararlarıyla" başladığı ve süregeldiği söylenebilir [9].

Türkiye'de tarım politikalarında birtakım değişikliklere gitme çabaları zaman zaman yaşanan ekonomik krizler ve istikrarsız kabine oluşumlarıyla sekteye uğramıştır. Ayrıca bu durumlara paralel olarak, üyesi olduğu ve birtakım taahhütler altına girdiği Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kurum ve organizasyonların politikalarının ülkemiz tarım sektöründeki başarısızlıkta önemli etkilerinin olduğu belirtilmiştir [10]. Tarımla ilgili "Ortaklık Konseyi Kararları 1/80, 1/95 ve 1/98" dir. 1/80 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı çerçevesinde, uygulanan tercihli rejimin genişletilmesi ve Türkiye'den ithal edilecek tarım ürünlerine uygulanan sabit gümrük vergilerinin 1 Ocak 1987 tarihinde kaldırılması kararı alınmıştır [9]. Türkiye'nin 2006-2010 yılları arasında uygulayacağı tarım politikalarının belirlenmesi amacıyla Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Yüksek Planlama Kurulu Kararı olarak yayımlanan Tarım Strateji Belgesi ve buna dayalı olarak Tarım Kanunu çıkarılmıştır [11]. 18 Nisan 2006 tarihinde kabul edilen 5488 sayılı Tarım Kanununda; tarım sektörünün ve kırsal alanın, kalkınma plân ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesi ve desteklenmesi için gerekli politikaların tespit edilmesi ve düzenlemelerin yapılmasının amaçlandığı görülmüştür. Tarım Kanunu'nda yer alan politikalarla, piyasaların güçlendirilmesi, verimliliğin artırılması, doğal ve biyolojik kaynakların korunması, gıda güvenliği ve güvenliğinin güçlendirilmesi, üretici örgütlerinin ve kırsal kalkınmanın geliştirilerek tarım sektöründeki refah düzeyinin yükseltilmesinin hedeflendiği kanunun diğer amaçları olarak düşünülebilir [11].

Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde tarım sektöründe önemli atılımlar devam etmiştir. Bu amaçla, tarım sektöründe 2004-2012 yılları arasında bazı yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiş olup; 2004 yılında üretimi talebe göre plânlamak, ürün kalitesini iyileştirmek amacıyla 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu, tüketiciye güvenilir, kaliteli ürünler sunmak için ise 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu çıkarılmıştır. Yine aynı yıl içerisinde, hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek amacıyla 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemelerin ardından üreticilerin kanunda belirtilen riskler nedeniyle uğrayacağı zararların tazmin edilmesini temin etmek için 2005'de "5363 sayılı Tarım Sigortalıları Kanunu" çıkarılmıştır. Yaşanan bu gelişmeleri, 2007'de 5648 sayılı Tarım ve

Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 2010'da 5977 sayılı Biyo-güvenlik Kanunu ve 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun çıkarılması izlemiştir [12].

Bu dönemde ayrıca belirtilen yasal düzenlemelerin yanı sıra 2005'de Organik Tarım Bilgi Sistemi, 2007'de Gıda Güvenilirliği Bilgi Sistemi, 2009'da Süt, Damızlık Koyun ve Keçi Kayıt Sistemleri, 174 Alo Gıda Hattı, 2010'da Hayvansal Biyoteknoloji Merkezi, Veteriner Sınır Kontrol Noktaları ve Ulusal Gıda Referans Laboratuvarı gibi diğer düzenlemeler takip etmiş, kısacası bu süreçte tarım sektörünün geliştirilmesine yönelik politikalar yürütülmeye çalışılmıştır [12]. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının etki alanlarının geliştirilmesi amacıyla 2011 yılında kurumsal yapısında ve adında değişikliğe gidilmiş, böylece bakanlık Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı adını almış ve hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü ile Hayvancılık Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bakanlığın bu alt biriminin kurulmasıyla, tarım sektörünün önemli bir kolu olan hayvancılığın geliştirilmesi, üreticilerin desteklenme ve sorunlarının çözülebilmesi noktasında hızlı adımların atılması hedeflenmiştir. Bakanlığın adı, görevi ve teşkilat yapısında son olarak 9 Temmuz 2018 tarihli 30473 sayılı Resmi Gazetenin 703 nolu KHK ile değişikliğe gidilmiş ve bakanlık; "Tarım ve Orman Bakanlığı" adını almıştır.

Dokuzuncu kalkınma planı döneminde AB uyum çalışmaları kapsamında "Tarım ve Kırsal Kalkınma", "Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı" ile "Balıkçılık" başlıklarında çalışmalara devam edilmiş ancak sadece "Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı" faslı müzakereye açılabilmiştir. Onuncu kalkınma planı döneminde de özellikle bu fasıl kapsamında değişikliklerin yapılması amaçlanmıştır. Onuncu kalkınma planı döneminde gıda güvenilirliğinin sağlanabilmesi amacıyla, ürün piyasalarında ve çiftçi gelirlerinde istikrar gözetilerek etkin stok yönetimi, üretim, pazarlama ve tüketim zincirinde kayıpların azaltılması, piyasaların düzenlenmesine ilişkin idari ve teknik kapasitenin güçlendirilmesi ve dış ticaret araçlarının etkin kullanılması hedeflenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda üretici örgütlerinin pazara erişiminin kolaylaşabileceğine dikkat çekilmiştir [13]. Gıda güvenliğini etkin kılmak için; gıda sanayiinde yerli ham maddelerin rekabetçi fiyat ve kalitede sürdürülmesi amaçlanmış, iç ve dış pazar için katma değeri yüksek ve özel tüketici gruplarının ihtiyaçlarını karşılayan ürünler geliştirilerek sektörde çevre duyarlılığının geliştirilmesi, taklit, taşşış ve kayıt dışılığın önüne geçilmesinin amaçlandığı vurgulanmıştır. On birinci kalkınma planı kapsamında da özellikle gıda güvenilirliği ön planda olmaya devam etmiştir [14]. Bu amaçla taklit, taşşış yapan şirketlerin teşhir edilmesi uygulamasına geçilmiş ve tüketicilerin bu konuda bilgi edinmeleri sağlanmıştır.

2.1 Organik Tarım ve Yasal Düzenlemeler

Organik Tarım, kısaca tarımsal ürünlerin üretiminden tüketim aşamasına gelene kadar her safhasında herhangi bir kimyasalın kullanılmadığı tarımsal üretim biçimi olarak tanımlayabiliriz. Organik tarımın amacı, tarımsal üretim faaliyeti sırasında toprak, su ve havanın kirletilmemesi; çevre, bitki, hayvan, insan sağlığının korunmasıdır. Organik ürünlerin üretilmesi ve ihraç edilmesi ilk yıllarda ithalatçı ülkelerin mevzuatına göre yapılırken, daha sonra 1991 yılında "2092/91 sayılı AB Yönetmeliğine" göre yapıldığı görülmüştür [11-12, 15]. Bu yönetmeliğin 14 Ocak 1992 tarihinde yayımlanan 94/92 sayılı ekinde, AB' ye organik ürün ihraç eden ülkelerin kendi mevzuatlarını oluşturma zorunluluğu bulunmaktadır [11].

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının çeşitli kurum ve kuruluşlarının işbirliği ile yönetmelik hazırlama çalışmalarının başlatıldığı "Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin

Ekolojik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmeliğin” 24 Aralık 1994 tarih ve 22145 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdiği ifade edilmiştir [11]. İlgili Yönetmeliğin AB kararlarını da içerecek şekilde güncelleştirilmesinden sonra “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” 11 Temmuz 2002 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten sonra ayrıca organik tarım konusunda kanun çalışmaları gündeme gelmiş ve 1 Aralık 2004 tarihinde 5462 Sayılı Organik Tarım Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunun amacının; tüketiciye güvenilir, kaliteli ürünler sunmak üzere organik ürün ve girdilerin üretiminin geliştirilmesini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek olduğu görülmektedir. Organik tarım kanununun kabulünden sonra ülkemizdeki organik hayvancılık faaliyetlerinde ilk yıllardan itibaren kademeli olarak bir artış görülmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasında organik ürünlere olan talebin her geçen gün artması gösterilebilir.

Organik tarım kanununun kabul edildiği 2005 yılından itibaren organik tarım alanında faaliyet gösteren üretici sayısı, hayvan sayısı ve elde edilen ürün miktarları Tablo 1 ve 2’de görülmektedir [16]. Tablo 1 ve 2 incelendiğinde 2005-2013 yılları arasında üretici sayısı, hayvan sayısı ve elde edilen ürünler bakımından genel olarak düzenli bir artış gerçekleştiği, 2013’den sonra ise üretici sayısı, hayvan sayısı ve elde edilen ürün miktarı bakımından düzensiz bir dalgalanmanın olduğu görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında ilk akla gelen muhtemel fiyat istikrarsızlıkları ve arz-talep dengesizliği olabilir.

Tablo 1. Ülkemizde organik hayvancılık faaliyetleri [16]

Yıllar	Üretici Sayısı	Hayvan Sayısı (adet)	Et (ton)	Süt (ton)	Yumurta (adet)
2005	4	11.671	0	1.350	270.000
2006	6	14.407	12,39	2.875	241.940
2007	16	42.192	*	*	*
2008	31	38.942	554	8.711	4.424.000
2009	38	129.737	377	12.994	11.767.400
2010	105	387.984	6.803	11.604	17.889.808
2011	137	453.513	1.359	14.794	26.236.920
2012	151	253.783	481	17.627	36.105.556
2013	1.632	1.021.382	4.970	54.781	48.040.778
2014	216	1.121.159	2.107	15.510	64.898.912
2015	179	997.707	2.605	19.739	58.938.769
2016	188	1.215.632	1.609	21.431	147.600.367
2017	119	1.290.771	1.352	15.109	161.254.080
2018	148	1.268.443	1.688	12.884	174.675.362
2019	**	**	**	**	**

* İlgili yıla ait Bakanlık verileri açıklanmamıştır. ** 2019 yılı verileri Bakanlıkça henüz açıklanmamıştır.

Organik arıcılık faaliyetlerinde ise; 2005-2018 yılları arasında hem üretici sayısında hem de elde edilen ürün miktarları bakımından sürekli bir dalgalanma yaşanmıştır. Nitekim organik tarım kanununun yayımlandığı 2005 tarihinde 127 olan üretici sayısı 2008’de 93’e

düşmüş, 2012 yılında 355’le en yüksek seviyelere yükselmiş, 2018 yılı sonunda da 334’e gerilemiştir. Yine benzer durum kovan sayısı ve üretilen bal miktarlarında da karşımıza çıkmaktadır. Organik arıcılık faaliyetlerinde diğer hayvancılık faaliyetlerine nazaran, yıllar içerisinde sürekli bir artış veya azalış göstermesi iklim şartlarının organik arıcılığı daha fazla etkilemesiyle açıklanabilir. Söz konusu yıllar içerisindeki düzensiz dalgalanmalarda da böyle bir durum etkili olmuş olabilir.

Tablo 2. Ülkemizde organik arıcılık faaliyetleri [16]

Yıllar	Üretici Sayısı	Kovan Sayısı (adet)	Bal Miktarı (ton)	Diğer Arı Ürünleri (polen, propolis, balmumu, arı sütü)
2005	127	24.475	573	*
2006	122	26.596	636	4,3
2007	149	23.308	497	*
2008	93	11.207	180	1,2
2009	147	14.917	201	5,5
2010	191	14.699	205	3,2
2011	205	19.105	214	7,9
2012	355	47.065	513	3,9
2013	279	32.342	336	8
2014	321	36.391	275	5
2015	322	38.296	668	6,5
2016	276	40.371	349	*
2017	318	48.153	393,2	*
2018	334	51.742	494,6	*
2019	**	**	**	**

* İlgili yıla ait Bakanlık verileri açıklanmamıştır. ** 2019 yılı verileri Bakanlıkça henüz açıklanmamıştır.

2.2 Hayvancılık Desteklemeleri ve Alınan Kararlar

Hayvancılık desteklemelerinin Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde 2008 yılına kadar“ 2005/8503 sayılı BKK” ile yürütüldüğü, ardından 15 Nisan 2008 tarihli ve “2008/13489 sayılı Karar” ile desteklemelerin büyük oranda hayvan başına verilmeye başlandığı bildirilmiştir [12]. 2017-2018 yıllarına ait hayvancılık desteklemeleri Tablo 3’de görülmektedir [17–18]. 2018 yılına ait hayvancılık desteklemeleri incelendiğinde; döl kontrolü boğanın yavrusuna ve yetiştiricilik bölgesi illerinde yapılan hayvancılık faaliyetlerinde genel desteklemelere ilaveten sırasıyla 50 ve 200 TL verilmesi kararlaştırılmıştır. Süt teşvik priminde; inek sütü (litre başına), örgütler aracılığıyla pazarlama ve ıslah amaçlı süt kalitesi desteğinin Bakanlık tarafından belirlenmesi kararı alındığı görülmektedir. Bu yılda kararlaştırılan diğer desteklemeler bakımından sürü yöneticisi istihdamı desteği (200 baş anaç ve üzeri işletmelerde) ve düve alım desteği (mera yetiştiricilik bölgesi) dikkat çekmektedir. 2017 yılı desteklemeleriyle kıyaslandığında düve alım desteğinin (%30 hibe) ilk kez yer aldığı, sürü yöneticisi istihdam desteğinde ise işletmelerin hayvan sayısı bakımından sınırlandırıldığı görülmektedir. Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde Türkiye’de canlı hayvan, et ve damızlık ithalatının başladığı ve ilk ihale duyurusunun yapıldığı 28 Nisan 2010 tarihinden günümüze kadar gümrük vergilerinde ve referans fiyatlarında, ithalatın

gerçekleştirileceği ülkeler ve de ithal edilebilecek hayvanların teknik özelliklerinde pek çok kez değişikliğe gidildiği belirtilmiştir [19]. Gümrük tarifesinde son değişiklik 30 Ekim 2012 tarih ve 28452 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 2012/3758 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile sığır karkas etlerinde gümrük vergisi oranlarının % 75'ten % 100'e, kasaplık erkek danada % 15'ten % 40'a, aynı şekilde diğer sığırlarda % 0'dan %40'a, kuzu ve koyunlarda da % 20'den % 40'a yükseltildiği belirtilmiştir [12]. Yapılan bu gümrük vergisi değişiklikleri ile yerli üreticinin korunmasının amaçlandığı görülmektedir.

Onuncu kalkınma planında tarımsal desteklemelerinin tarım havzaları ve parselleri bazında, sosyal amaçlı ve üretim odaklı olarak düzenlenmesi, desteklerde çevre ile bitki, hayvan ve insan sağlığının dikkate alınması, tarımsal desteklerin etkinliğinin izlenmesi ve değerlendirilmesi hedeflenmiştir [13]. On birinci kalkınma planında damızlık materyal ihtiyacının yurt içinden karşılanması amacıyla hastalıktan arı, Soy Kütüğü Bilgi Sistemine kayıtlı işletmeler ve damızlık düve yetiştiriciliği merkezlerinden yapılan alımların desteklenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde anaç hayvan sayısının artırılması ile kırmızı et üretimindeki küçükbaş payının yükseltilmesi amacıyla Sürü Büyütme ve Yenileme Desteği Projesi kapsamında yılı içerisinde doğup damızlık olarak kullanılmak üzere sürüye katılan her dişi kuzu ve oğlağa ilave destek verilmesi bu dönemin diğer stratejileri arasındadır. Küçük aile işletmelerinin büyükbaş hayvancılıkta 10, küçükbaş hayvancılıkta 300 hayvan kapasitesine ulaştırılmasını teminen barınakların modernizasyonu ve genişletilmesi, hayvan, alet ve ekipman alımı desteklemesi yine on birinci kalkınma planının hayvancılıkla ilgili önemli hedefleri arasında yer almıştır [14].

Tablo 3. Hayvancılık destekleri 2017-2018 [17-18]

DESTEKLEMELER VE PRİM KONULARI	2017 (TL)	
Islah Amaçlı Koyun		
Keçi Yetiştiricileri Birliği Desteği	25	
	Büyükbaş hayvan Sütü	Bakanlıkça Belirlenen
	Küçükbaş Hayvan Sütü	Bakanlıkça Belirlenen
Süt Desteği (Lt.)	Manda	Bakanlıkça Belirlenen
	Islah Amaçlı Süt Kalitesi Desteği	Bakanlıkça Belirlenen
	4 ay ve üzeri buzağı/malak	350
Buzağı Desteği (Baş)	Soy Kütüğü (81 İl)	500
	Döl Kontrolü İlave	50
Bombus Arısı (Koloni)		60
	Arılı Kovan	10
Arıcılık (Kovan)	Ana Arı	15
	Damızlık Ana Arı	40
	Oğlak Tiftiği	
Tiftik Üretimi Desteği (kg.)	Ana Mal (İnce, İyi)	27
	Tali	
	Tohum (Kutu)	70
İpek Böcekçiliği (kg)	Yaş Koza (kg)	50
Süt Fiyat Düzenlemesi (Süt Tozu) Desteği (ton)		Bakanlıkça Belirlenen
Sürü Yöneticisi İstihdamı Desteği (İşletme)		5.000

DESTEKLEMELER VE PRİM KONULARI		2018 (TL)
Buzağı/Malak/Manda Desteği (baş)	4 ay ve üzeri buzağı	350
	Soy kütüğüne kayıtlı	500
	Döl kontrolü boğanın yavrusu	(+) 50
	Yetiştiricilik bölgesi illeri	(+) 200
	Anaç manda	250
	Soy kütüğüne kayıtlı manda	400
	Malak	150
	Soy kütüğüne kayıtlı malak	400
Süt Teşvik Primi (Lt.)	İnek sütü	Bakanlıkça Belirlenen
	Küçükbaş hayvan Sütü	0,20
	Manda	0,20
	Örgütler aracılığıyla pazarlama	Bakanlıkça Belirlenen
	4 ay ve üzeri buzağı/malak	350
	Soy Kütüğü (81 İl)	500
Islah Amaçlı Süt Kalitesi Desteği		Bakanlıkça Belirlenen
Küçükbaş Anaç Hayvan Desteği (baş)	Koyun-Keçi	25
Küçükbaş Islah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri (baş)	Mardin, Siirt ve Şırnak İllerinde	20
	Anaç Tiftik Keçisine ilave	
Arıcılık	Arılı Kovan (kovan)	10
	Damızlık ana Arı (adet)	40
	Ana Arı (adet)	15
Tiftik Üretimi Desteği (kg)		30
İpekböceği Üretim Desteği	Tohum (kutu)	70
	Yaş	50
Sürü Yöneticisi İstihdamı Desteği (İşletme) (200 baş anaç ve üzeri işl.)		5.000
Düve Alım Desteği (Mera Yetiştiricilik Bölgesi)		%30 hibe

2.3 Örgütlenmeler ve Birlik Oluşturma

Ülkemizde; kooperatif, yetiştirici birlikleri ve üretici birlikleri gibi farklı mevzuatlara tabi örgütsel oluşumlar faaliyetlerini sürdürmektedir. Ayrıca, bazı ortak faydada bir araya gelmek amacıyla kurulmuş dernek statüsündeki sivil toplum örgütleri de sektörde varlığını sürdürmektedir [12]. AB uyum sürecinde, yapılan birtakım düzenlemelerle örgütlerin desteklemelerden pay almalarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu amaçla 2005' ten itibaren Birlik ve/veya Kooperatif üyesi yetiştiricilerinden, alınan desteklerin binde 1'i oranında kesinti yapılarak bu miktarın örgütlerinin Merkez Birliği'ne aktarılmasının sağlandığı ve bu uygulamanın 2012 yılında genişletilmesi suretiyle binde 1'i Merkez Birlikleri'ne, binde 1'i de yerel örgütlere aktarıldığı belirtilmiştir [12]. Bu süreçteki en önemli değişiklikler arasında; 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu'na 2011 yılında eklenen "Bakanlık, Birlikleri ve Merkez Birliklerini uygun göreceği müfettiş, kontrolör ve denetçiler vasıtasıyla denetleyebilir. Ayrıca Merkez

Birlikleri kendilerine üye olan birlikleri denetleyebilir.” şeklindeki fıkranın eklenmesiyle Hayvan Islahı Kanununa bağlı kurulan Islah Amaçlı Hayvan Yetiştirici Birlikleri’nin 5996 sayılı Kanun kapsamına alınması ve bu amaçla 2011 yılında yayımlanan Yönetmeliğin olduğu belirtilmiştir [12]. Kooperatifleşme ve üretici birlikleri oluşturma çabaları ile üreticilerin örgütlenmesi ve ürünlerin kolaylıkla pazar bulunabilmesi amaçlanmıştır. Tüm bu girişimler elbette hayvancılığımızın gelişmesi ve sorunların giderilmesi açısından önem arz etmektedir. Ancak örgütlerin teşkilat yapısı, özerklik ve bağımsız karar alabilme gibi etkinliğinin henüz gelişmiş ülkelerdeki düzeylere ulaşamamış olması kuruluş amaçlarında belirtilen hedeflerin uygulanması noktasında sorun teşkil etmektedir.

2.4 Tarım Sigortaları

Sektördeki üreticilerin, başta doğal afetler olmak üzere bunun yanında hayvan hastalıklarının neden olduğu zararları önlemek amacıyla 21.06.2005 tarihli ve 25852 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Tarım Sigortaları Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun uygulanma esasları 28 Aralık 2011’de 28156 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla belirtilmiş ve 2011/2602 sayılı BKK’ ya göre sigorta yapılabilmesi için; büyükbaş ve küçükbaş hayvanların ön soy kütüğü veya soy kütüğü ile Türkvet Hayvan Kayıt Sistemi’ne kayıtlı olmaları ve kümes hayvanlarının kapalı sistemde, biyogüvenlik ve hijyen tedbirleri alınmış tesislerde üretimlerin yapılması gerektiği ifade edilmiştir [12]. Hayvancılık sigortalarının yaygınlaştırılması amacıyla sigorta prim ödemelerine 2006 yılından bu yana yüzde 50 prim desteği sağlandığı ve önümüzdeki yıllarda bu oranın artırılacağına dair beklentinin olduğu bildirilmiştir [12]. Sigortacılık faaliyetlerinin hayvancılık sektöründe gelişmesine engel teşkil eden bazı olumsuzluklar bulunmaktadır. Bu olumsuzluklar; hayvan hastalıkları, yoğun hayvan hareketleri, kayıt sisteminin yetersizliği, bütçe, gerekli araç ve donanım yetersizliği ile yetiştirici örgütlerinde konu ile ilgili çalışacak personelin hem sayıca hem de eğitim anlamında yetersiz kalması olarak açıklanabilir [12]. Belirtilen bu sorunların çözülebilmesi hayvancılık sektörünün gelişmesi noktasında önemli olup, ayrıca mevcut sigorta kapsamının genişletilmesi ve sigorta ettirilen hayvan sayısının artırılması hayvancılık sektörümüzün gelişmesine katkıda bulunabilecektir.

2.5 Tarımsal İstatistiklerin Tutulması

Türkiye İstatistik Kanunu, AB’ ye uyumlu hale getirilerek son hali 18.11.2005 tarih ve 5429 sayılı kanun numarası ile 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Tarım İstatistiklerinin güvenilirliğinin artırılması, AB ile müzakerelerde Tarım ve Kırsal Kalkınma Faslıının açılması, İstatistik Faslıının ise kapatılması üyelik öncesi önemli bağlayıcı koşullardan biri olarak değerlendirilmiştir [20]. Türkiye Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının kurumsal kapasitesini güçlendirmek ve tarım istatistiklerinin kalitesini artırmak için GTHB bünyesinde bulunan tüm bilgi sistemlerinin, tek veri tabanı altında toplanmasını sağlayacak olan Tarım Bilgi Sistemi (TBS) kurulum çalışmalarına başlandığı ve bu çalışmaların hızla sürdürüldüğü bildirilmiştir [12]. 2005 yılında yürürlüğe giren kanundan itibaren ülkemizde yürütülen hayvancılık faaliyetleri ile yetiştirilen hayvan sayıları Tablolar; 4, 5, 6, 7, 8 ve 9’da görülmektedir [18].

Tablolar incelendiğinde sığır varlığımız 2005 yılında on milyon beş yüz binden 2019 yılında on sekiz milyonu aşmış, manda varlığımız 2005’de yüz dört binden sürekli bir azalış ile 2010’da seksen dört bine gerilerken, destekleme girişimleri ile 2019 ‘da yüz seksen bir bine yaklaşmıştır. Koyun varlığımızda, 2005’den bu yana bazı yıllarda azalış gözlemlense de bu sayı 2005’de yirmi beş milyon iken 2019’da otuz sekiz milyonu

aşmıştır. Aynı şekilde benzer durum keçi varlığımızda da görülmüş ve nitekim 2005’de altı buçuk milyon olan keçi varlığımız, 2019’da on bir milyonu geçmiştir. Belirtilen yıllar içerisinde genel olarak büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığımız değerlendirildiğinde 2005’de kırk iki milyon iken, 2019’da altmış sekiz milyonu geçmiştir. Küçükbaş ve büyükbaş hayvanlardan elde edilen ürünler değerlendirildiğinde de benzer durumların gerçekleştiği söylenebilir. 2005 yılında kırmızı et miktarı dört yüz bin ton civarında gerçekleşmiş olup, bunun %80’i sığırlardan, geri kalanı ise koyun, keçi ve mandadan elde edilmiştir. 2018 yılına gelindiğinde bu miktar bir milyon tonu aşmış ve sığırlardan elde edilen kırmızı et miktarı % 90’a yaklaşmıştır. Kırmızı et üretimindeki sığırların miktarının her geçen yıl giderek artmasında etçi-kombine kültür ırklarının tercih edilmesi ve besi hayvancılığının yaygınlaşması etkili olabileceği tahmin edilmektedir. Bunun yanında keçilerin üretim alanlarının giderek daralması da küçükbaş hayvanların et üretimindeki payının azalmasına sebep olmuştur. 2005-2018 yılları arasında üretilen et miktarları ise 2005’de toplam on bir milyon tondan fazla olup, sığırlardan elde edilen süt miktarı %90 civarında olmuş, 2018’de yirmi iki milyon tonu aşan süt miktarının yine %91’e yakını sığırlardan elde edilmiştir. Et üretiminde gerçekleşen bezer durumun süt üretiminde de görülmesi, yine sütçü-kombine kültür ırklarının üretimdeki payının giderek artış göstermesinden ve mera hayvancılığının iklim değişiklikleri vb. sebeplerle giderek dar bir alanda yapılabilmesinden dolayı besi hayvancılığına ilginin giderek artmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Tablo 4. Ülkemizde üretilen büyükbaş hayvan sayıları [18]

BÜYÜKBAŞ VE KÜÇÜKBAŞ HAYVAN SAYILARI					
YIL	SIĞIR	MANDA	KOYUN	KEÇİ	TOPLAM
2005	10.526.440	104.965	25.304.325	6.517.464	42.453.914
2006	10.871.364	100.516	25.616.912	6.643.294	43.232.086
2007	11.036.753	84.705	25.475.293	6.286.358	42.883.109
2008	10.859.942	86.297	23.974.591	5.593.561	40.514.391
2009	10.723.958	87.207	21.749.508	5.128.285	37.688.958
2010	11.369.800	84.726	23.089.691	6.293.233	40.837.450
2011	12.386.337	97.632	25.031.565	7.277.953	44.793.487
2012	13.914.912	107.435	27.425.233	8.357.286	49.804.866
2013	14.415.257	117.591	29.284.247	9.225.548	53.042.643
2014	14.223.109	122.114	31.140.244	10.344.936	55.830.403
2015	13.994.071	133.766	31.507.934	10.416.166	56.051.937
2016	14.080.155	142.073	30.983.933	10.345.299	55.551.460
2017	15.943.586	161.439	33.677.636	10.634.672	60.417.333
2018	17.042.506	178.397	35.194.972	10.922.427	63.338.302
2019	18.070.500	180.826	38.448.476	11.367.584	68.067.386

Tablo 5. Ülkemizde üretilen Et Miktarı [18]

ET ÜRETİMİ (Ton)					
YIL	SIĞIR	KOYUN	KEÇİ	MANDA	TOPLAM
2005	321.681	73.743	12.390	1.577	409.391
2006	340.705	81.899	14.133	1.774	438.511
2007	432.406	118.075	24.360	1.989	576.830
2008	370.619	96.738	13.753	1.334	482.444
2009	325.286	74.633	11.675	1.005	412.621
2010	618.584	135.687	23.060	3.387	780.718
2011	644.906	107.076	23.318	1.615	776.915
2012	799.344	97.334	17.430	1.736	915.845
2013	869.292	102.943	23.554	366	996.155
2014	881.999	98.978	26.770	526	1.008.272
2015	1.014.926	100.021	33.990	326	1.149.262
2016	1.059.195	82.485	31.011	351	1.173.042
2017	987.482	100.058	37.525	1.339	1.126.403
2018	1.003.859	100.831	13.603	402	1.118.695
2019	**	**	**	**	**

** 2019 yılı verileri Bakanlıkça henüz açıklanmamıştır.

Tablo 6. Ülkemizde üretilen Süt Miktarı [18]

SÜT ÜRETİMİ (Ton)					
YIL	SIĞIR	KOYUN	KEÇİ	MANDA	TOPLAM
2005	10.026.202	789.878	253.759	38.058	11.107.897
2006	10.867.302	794.681	253.759	36.358	11.952.100
2007	11.279.340	782.587	237.487	30.375	12.329.789
2008	11.255.176	746.872	209.570	31.422	12.243.040
2009	11.583.313	734.219	192.210	32.443	12.542.186
2010	12.418.544	816.832	272.811	35.487	13.543.674
2011	13.802.428	892.822	320.588	40.372	15.056.211
2012	15.977.838	1.007.007	369.426	46.989	17.401.262
2013	16.655.009	1.101.013	415.743	51.947	18.223.712
2014	16.998.850	1.113.937	463.270	54.803	18.630.859
2015	16.933.520	1.177.228	481.174	62.751	18.654.682
2016	16.786.263	1.160.413	479.401	63.085	18.489.161
2017	18.762.319	1.344.779	523.395	69.401	20.699.894
2018	20.036.877	1.446.271	561.826	75.742	22.120.716
2019	**	**	**	**	**

** 2019 yılı verileri Bakanlıkça henüz açıklanmamıştır.

Tablo 7. Ülkemizde üretilen Kanatlı hayvan Ürünleri Miktarı [18]

KANATLI VERİLERİ		
Yıllar	Üretim	
	Yumurta (Milyon Adet)	Kanatlı Eti (Ton)
2005	12.052	936.697
2006	11.734	917.659
2007	12.725	1.068.454
2008	13.191	1.087.682
2009	13.833	1.293.315
2010	11.841	1.444.059
2011	12.955	1.613.309
2012	14.911	1.723.919
2013	16.497	1.758.363
2014	17.145	1.894.669
2015	16.726	1.909.276
2016	18.098	1.879.018
2017	19.281	2.136.734
2018	19.643	2.156.671
2019	**	**

** 2019 yılı verileri Bakanlıkça henüz açıklanmamıştır.

Ülkemizde 2005-2018 yılları arasında üretilen kanatlı ürünleri incelendiğinde; yumurta üretiminde bazı yıllar azalmalar olsa da genel olarak 2005 yılından bu yana artış gözlemlenmiştir. Söz konusu yumurta miktarı 2005’de on iki milyon civarında iken bu rakam 2018’de on dokuz milyonu aşmıştır. Kanatlı eti üretimi ise; 2005’den bu yana artış eğiliminde olup, dokuz yüz otuz altı bin tondan iki milyon yüz elli altı bin tona ulaşmıştır. Bu süreçteki kanatlı ürünlerinin değişim miktarları değerlendirilecek olursa; kanatlı eti üretim miktarının düzenli bir artış göstermesinde kırmızı et fiyatlarının sürekli artış eğiliminde olması beyaz ete olan talebin artmasına neden olmuştur. Bu durum daha kısa sürede pazarlanma aşamasına gelen kanatlı etinin artan talebe de paralel olarak üretim miktarlarının üç kattan fazla olmasına zemin hazırlamıştır. Yumurta üretim miktarlarının her ne kadar yıllar içerisinde dalgalanmalar göstermesi söz konusu olsa da yaklaşık 15 yıllık süreçte on iki milyondan yirmi milyon adete yaklaşması, yumurta tüketimi noktasında toplumun daha fazla bilinçlendiğine işaret etmektedir. Nitekim yumurta tüketiminin artması yumurtaya olan talepte artışa sebep olmuş, bu da yumurta üretiminin artmasına olanak sağlamıştır.

Tablo 8. Ülkemizde üretilen Arı Ürünleri Miktarı [18]

ARICILIK VERİLERİ						
YIL	Arılı Kovan		TOPLAM (adet)	Bal Üretimi (ton)	Bal verimi (kg/kovan)	Balmumu (ton)
	Eski Kovan (adet)	Yeni Kovan (adet)				
2005	157.059	4.432.954	4.590.013	82.336	18	4.178
2006	146.950	4.704.733	4.851.683	83.842	17	3.484
2007	135.318	4.690.278	4.825.596	73.935	15	3.837
2008	137.963	4.750.998	4.888.961	81.364	17	4.539
2009	128.743	5.210.481	5.339.224	82.003	15	4.385
2010	137.000	5.465.669	5.602.669	81.115	15	4.148
2011	149.020	5.862.312	6.011.332	94.245	16	4.235
2012	156.777	6.191.232	6.348.009	89.162	14	4.222
2013	183.265	6.458.083	6.641.348	94.694	14	4.241
2014	193.825	6.888.907	7.082.732	103.525	14	4.053
2015	222.635	7.525.652	7.748.287	108.128	14	4.756
2016	220.882	7.679.482	7.900.364	105.727	13,4	4.440
2017	194.406	7.796.666	7.991.072	114.471	14,3	4.488
2018	203.922	7.904.502	8.108.424	107.920	13,3	3.987
2019	**	**	**	**	**	**

**2019 yılı verileri Bakanlıkça henüz açıklanmamıştır.

Tablo 9. Ülkemizde üretilen İpek Böcekçiliği Ürünleri Miktarı [18]

İPEKBÖCEKÇİLİĞİ VERİLERİ				
Yıl	Köy Sayısı (Adet)	Hane Sayısı (Adet)	Açılan Kutu (Adet)	Yaş Koza Üretimi (Ton)
2005	278	2.677	5.669	160
2006	246	2.553	5.699	129
2007	233	2.274	5.273	127
2008	212	2.193	5.564	127
2009	211	2.295	5.683	140
2010	193	2.134	5.477	129
2011	299	2.623	5.808	151
2012	342	2.572	5.576	134
2013	328	2.348	5.266	121
2014	343	1.760	3.738	80
2015	474	1.956	4.674	115
2016	576	2.001	5.303	103
2017	659	2.128	5.686	102
2018	693	2.210	6.238	94
2019	**	**	**	**

**2019 yılı verileri Bakanlıkça henüz açıklanmamıştır.

Arıcılık faaliyetlerinde ve bu kapsamda elde edilen arı ürünlerinde de diğer hayvancılık faaliyetlerinde olduğu gibi 2005-2018 yılları arasında bazı yıllar azalmalar görülmüş olsa da kovan sayısı bakımından iki kat artış olmuş, bal üretimi seksen iki bin tondan yüz sekiz bin tona yaklaşmıştır. Ancak bu süreçte elde edilen bal veriminde yıllar içerisinde kademeli olarak bir azalış olmakla beraber 2005 yılında 18 kg/kovana olan bal verimi 2018'de 13,3 kg/kovana gerilmiştir. İpek böcekçiliği ürünlerinden yaş koza üretiminde yıllar içerisinde dalgalanmalar yaşanmış ve 2005-2018 yılları arasında en yüksek yaş koza üretimi 160 ton ile 2005'de, en düşük üretim 80 ton ile 2014'de olmuş ve 2018'de de 94 ton olarak gerçekleşmiştir. Yaklaşık 15 yıllık süreçte hayvancılık faaliyetlerimiz, hayvan varlığımız ve elde edilen ürünler bakımından genel bir değerlendirme yapıldığında hem hayvancılık faaliyetlerinin artış eğiliminde olması, hem de hayvan sayısı ve hayvansal ürünlerde artış yaşanması hayvancılığımızın geleceği açısından ümit vaat etmektedir. Ancak artan nüfusa karşın elde edilen hayvansal ürünler yetersiz kaldığından, özellikle son yıllarda zaman zaman ithalat yapılması zorunlu hale gelmekte bu durumda yerli üreticimizin rekabet gücünü zayıflatmaktadır.

3. Türkiye Hayvancılığının Temel Sorunları

AB uyum sürecinde ülkemiz hayvancılığının sorunlarını çözmeye yönelik birçok yasal düzenlemelere gidilmesine rağmen hayvancılık sektörü ile ilgili kalıcı, çözüm odaklı uzun vadeli hedefler ve politikalar bulunmamaktadır. Ülkemiz hayvancılığının en önemli sorunlarının başında; hala genetik materyal, canlı büyükbaş ve küçükbaş hayvan, ana girdi maddeleri ve kırmızı et konusunda ithalatçı ülke konumunda bulunması gelmektedir. Tüm bu sorunlar üretim maliyetlerinin yükselmesine sebep olmakta ve üreticilerimizin rekabet gücünü zayıflatmaktadır [12]. Türkiye'de halen brusellozis, tüberkülozis, şap, PPR, newcastle gibi halk sağlığı açısından tehdit oluşturan hastalıkların devam etmesi; hem hayvansal ürünlere pazar bulunabilmesinde hem de bu hastalıklarla mücadele edilmesi noktasında ilaç ithalatında artışa sebep olduğundan ülke ekonomisine zarar vermektedir. 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanununun kaldırılarak ulusal ıslah faaliyetleri kapsamında yönetmeliklerin düzenlenmesi yerli genetik kaynaklarının korunması ve ıslah alanında atılan adımlarda yetersiz kalınması sebebiyle, önümüzdeki yıllarda yerli ırkların yok olması tehlikesinin arttığı bildirilmiştir [12]. Her ne kadar üretici örgütlenmeleri gelişme gösterse de bu örgütlerin teşkilat yapısı, özerklik ve bağımsız kararlar alabilme gibi etkinliğinin henüz gelişmiş ülkelerdeki düzeylere ulaşamamış olması da belirtilen sorunların çözülmemesindeki başlıca problemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemiz, AB ülkelerine göre genç nüfus miktarı ve hayvancılık faaliyetlerinin çeşitliliği bakımından oldukça zengindir. Belirtilen avantajlarına rağmen, gençlerin hayvancılık faaliyetlerine ilgi duymaması sürdürülebilir bir hayvancılığın önündeki en büyük engel olarak durmaktadır. Bu ilgisizliğin başlıca nedenleri arasında, gençlerin büyük şehirlerdeki eğitim, teknoloji, sağlık ve ulaşım gibi temel ihtiyaçlarının köyde karşılanamaması sayılabilir. Tüm bu dezavantajlar beraberinde hayvancılık sektörüne olan ilgisizliği artırdığı gibi hayvancılık faaliyetlerinde varlığını sürdürmeye çalışan gençlerinde sektörden kopuşunu hızlandırmaktadır. Bu durumun sonucunda sektörün her aşamasında yetişmiş iş gücü sıkıntısı baş göstermektedir. Öyle ki; fazla teknik bilginin gerektirmediği bakıcı, çoban ve kahya gibi ara eleman istihdam edilmesinde dahi sıkıntılar yaşanmaktadır. Belirtilen bu durumun başlıca sebepleri olarak; sosyal güvence ve diğer özlük haklar konusunda yasal düzenlemelerin yetersiz kalması söylenebilir. Hayvancılık sektörünün can alıcı sorunlarından diğerleri ise; yazılı, sözlü ve görsel başında hayvancılık alanında uzman kişilerin, hayvansal gıdaların üretim süreci, ürün kalitesi ve güvenilirliği gibi konularda farklı açıklamalarda bulunmaları gelmektedir.

Ayrıca bazı çevreci sivil toplum örgütlerinin olumsuz demeçleri, tüketicilerde gıda güvenilirliği, denetimler ve ürün kalitesi ile ilgili endişelere sebep olmakta, tüm bu olumsuzluklar da sektörden elde edilen ürünlerin pazarlanmasında sorunlar yaşatabilmektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Ülkemiz tarım sektöründe cumhuriyet döneminden günümüze kadar sürekli değişimler gözlenmiştir. 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması'na ve 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ve çeşitli tarihlerde kabul edilen Ortaklık Konseyi Kararlarından sonra sürekli yeni düzenlemeler ile tarım sektörünün geliştirilmesinin amaçlandığı görülmüştür. Ülkemiz hayvancılığında belirtilmeye çalışılan bu olumsuz durumlara karşın, AB uyum süreci kapsamında oluşturulan yeni kanun, tüzük, yönetmelik, genelge ve tebliğ gibi düzenlemeler, destek primlerinin artırılması, tarım sigortalarının kapsamalarının genişletilerek üreticilerin sorunlarının giderilmeye çalışılması hayvancılığımızın geleceği açısından olumlu gelişmelerdir. Tarım Bilgi Sisteminin (TBS) uygulanmaya başlandığı tarihten bu yana kayıt dışı hayvancılık faaliyetlerinin önüne geçilmiş ve hayvan varlığımızın planlı bir şekilde sürdürülebilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında, hayvancılık faaliyetleri kayıt altına alınarak desteklemeler, kredi ve sigorta işlemlerinin düzgün bir şekilde yürütülmesine olanak sağlanmıştır. Tarım Bilgi Sisteminin uygulandığı tarihten günümüze kadar olan süreçte hayvancılık faaliyetlerimizde, hayvan varlığımızda ve elde edilen ürün miktarlarında genel olarak artış gözlemlenmesi olumlu gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Ancak ülke nüfusunun sürekli artış göstermesiyle elde edilen hayvansal ürünlerin yetersiz kalması ithalat yapmayı zaman zaman zorunlu kılmaktadır. Bu durumda üreticilerin rekabet gücünün zayıflaması ile ürünlerinin değerinde satılmaması söz konusu olmakta ve bu da hayvancılığımızın gerilemesine ve genç nüfus potansiyelimizin hayvancılığa ilgi duymamasına sebep olmaktadır. Ülkemiz hayvancılığının sorunlarının çözülebilmesi için, öncelikle sahip olduğumuz genç nüfus potansiyelinin hayvancılığa yönlendirilmesinin gerektiği söylenebilir. Özellikle ülkemizin batı bölgesine ve gelişmiş illerine devam etmekte olan göçün önlenmesi, genç nüfusun hayvancılığa özendirilmesi ile mümkün olabilir. Böylece istihdam sorunlarının giderilmesi noktasında ve belirtilen sorunların çözümü için hayvancılık faaliyetlerinin etkinliğinin artırılması, devlet politikalarının sürekli gündeminde olması gerekmektedir.

Hayvancılığımızın temel sorunları kısmında belirtilen olumsuzlukların giderilmesi için su öneriler faydalı olabilir: Ara eleman yetersizliğinin giderilmesi için; sosyal güvence ve diğer özlük hakların kapsamının genişletilmesi ve bu konuda yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği söylenebilir. Ülkemiz hayvancılığının en önemli sorunlarının başında gelen; genetik materyal, canlı büyükbaş ve küçükbaş hayvan ithalatını azaltmak için, yerli genetik kaynaklarımızın korunarak ıslah edilmesi belirtilen soruna çözüm olabilecektir. Brusellozis, tüberkülozis, şap, PPR, newcastle gibi halk sağlığı açısından tehdit oluşturan hastalıkların mücadelesinde hayvan hareketlerinin sıkı denetimlere tabi tutulması ve kaçak hayvan girdisinin önlenmesi ile bulaş kaynağının önüne geçilmesi sağlanabilir. Bunun yanında ithal aşuların yerine yerli aşı üretimine hız verilmesi de hayvancılıktaki maliyetlerinin düşürülmesine katkıda bulunacaktır. Belirtilen sorunların çözümü noktasında ve hayvancılık faaliyetlerimizin etkinliğinin artırılması için, hükümet politikalarının temelinde uzun vadeli ve düşük faizli kredi desteklemelerinin olması gerektiği düşünülmektedir. Sektöre yeni başlayan gençlere çeşitli hibe ve kredi destekleri sağlanmalı ürettikleri ürünlerin pazarlanması noktasında kooperatif ve üretici birlikleri aracılığıyla değerinde satılabilmesine olanak sağlanmalıdır. Böylece genç nüfusun,

hayvancılığa olan ilgisinin artırılarak hayvancılık faaliyetlerimizin sürekliliğinin sağlanabileceği öngörülmektedir.

Kaynaklar

1. Olalı H ve Duymaz İ. Tarımın Türk ekonomisindeki yeri ve ekonomik gelişmeye katkısı. İzmir: İzmir Ticaret Borsası Yayınları; 1987.
2. Gürler AZ. Analitik tarım ekonomisi. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım; 2012.
3. Doğan Z, Arslan S, Berkman AN. Türkiye’de tarım sektörünün iktisadi gelişimi ve sorunları: Tarihsel bakış. Niğde İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2015; 8(1): 29-41.
4. Yavuz F. Türkiye’de tarım. Ankara: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayınları; 2005.
5. Kırıl T, Akder H. Makro ekonomik göstergelerle tarım sektörü. Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi; 2000; 17-21 Ocak 2000; Ankara, 1: 1-18.
6. Günaydın G. Türkiye tarım sektörü. Tarım ve Mühendislik Dergisi, 2006; 76-77: 20-22.
7. Yılmaz H. Avrupa Birliği ortak tarım politikasındaki değişim süreci ve Türkiye’nin uyum kapasitesinin izlenen politikalar çerçevesinde incelenmesi. VII. Tarım Ekonomisi Kongresi, 2006; 13-15 Eylül 2006; Antalya, 1:40-54.
8. Güresinli NC. Avrupa Birliği ve Türkiye tarımsal destekleme politikaları ve yapısal politikalarının tarihi gelişiminin değerlendirilmesi, Uzmanlık Tezi, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2015.
9. Anonim. Türkiye-AB ilişkilerinde dönüm noktaları (1964-2009). Tarım ve Orman Bakanlığı, Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı; 2009. Son erişim tarihi: 01 Aralık 2018. <https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Link/68/Yayinlarimiz>
10. Abay C, Olhan E, Uysal Y, Yavuz F, Türkekul B. Türkiye’de tarım politikalarında değişim. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 2005; 03-07 Ocak 2005; Ankara,1:1-20.
11. Anonim. Türk tarım sektörünün Avrupa Birliği sürecinde incelenmesi. Tarım ve Orman Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı; 2008. Son erişim tarihi: 01 Aralık 2018. <https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Link/68/Yayinlarimiz>
12. Anonim. Hayvancılık özel ihtisas raporu, onuncu kalkınma planı. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; 2014. Son erişim tarihi: 01 Şubat 2020. <http://www.sbb.gov.tr/ozel-ih-tis-as-kom-isy-onu-raporlari/>
13. Anonim. Onuncu kalkınma planı. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; 2013. Son erişim tarihi: 01 Şubat 2020. <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>
14. Anonim. On birinci kalkınma planı. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; 2019a. Son erişim tarihi: 22 Şubat 2020. <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>
15. Anonymous. On organic production of agricultural products and indications referring there to on agricultural products and food stuffs. Council Regulation (EEC); 1991. Son erişim tarihi: 01 Şubat 2020. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A31991R2092>
16. Anonim. Organik tarım istatistik verileri. Tarım ve Orman Bakanlığı; 2019b. Son erişim tarihi: 29 Şubat 2020. <https://www.tarim.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Organik-Tarim/Istatistikler>
17. Anonim. Hayvancılık Genel Müdürlüğü Ocak 2018 Raporu. Tarım ve Orman Bakanlığı; 2018. Son erişim tarihi: 08 Mayıs 2018. <https://www.tarim.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/HAYGEM.pdf>

18. Anonim. Hayvancılık Genel Müdürlüğü Ekim 2019 Raporu. Tarım ve Orman Bakanlığı; 2019c. Son erişim tarihi:19.01.2020. <https://www.tarimorman.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/HAYGEM.pdf>
19. Akman N. Sığır eti maliyetinin ana unsurları ve Türkiye’de sığır eti üretimini artırmanın yolları. Hasad Yayıncılık Dergisi, 2011; 318:1-5
20. Saçlı Y. Türkiye’de tarım istatistikleri; gelişimi, sorunlar ve çözüm önerileri. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; 2009. Son erişim tarihi: 01.02.2020. <http://www.sbb.gov.tr/2009-yayinlari/>